

Šta je strukturalizam? To nije neka škola, čiji je pokret (bar to još nije), jer većina onih koje obično dovode u vezu s njim ne osjeća se nikako među njima. Značena nekom solidarnošću dolazi iz korbe. To je jedna jedna leksička forma koja je već stari izraz (anatomski i matematički), danas veoma upotrebljiva, sve društvene nauke obilno se prepravljaju i upotrebu ove reči čine. Može da razaznaje, sem ako polje u sadržaju koji joj se pripisuje; forme, znači i značenja više nisu nju pogodni: danas su to reči iz zajedničke upotrebe, od kojih se traži i od kojih se dobija sve što se hoće, a naročito da prikriju staru determinističku shemu uzroka i proizvoda; potrebno je, bez sumnje, vratiti se na parove kao što su značebno-označena, stvarnomu-dijaloznom, da bi se približilo ono što razlikuje strukturalizam od drugih načina mišljenja; prvi, zato što upućuje na lingvistički model sosirovskog porekla, i zato što je lingvistika, na područjima ekonomije — u sadašnjem stanju stvari — sama nauka o strukturi; drugi, na jedan odlučni način, zato što se čini da ne nameće izvesnu reviziju shvatanja istorije, u meri u kojoj ideja o sinhroniji (iako je ovo, kod Sosira, jedan naročito operativni koncept) akredituje izvesnu imobilizaciju vremena, i u meri u kojoj ideja o dijahroniji, leži u procesu predstavljanja jedne pravilna uzatopnosti; ovaj posljednji par utoliko je značajniji što zaista izgleda da je danas glavno opiranje strukturalizmu marksističkog porekla i da se ono odigrava oko shvatanja istorije (a ne shvatanja strukture): bilo šta da se desi, verovatno je ozbiljno prebavljavanje leksičke značenja (a ne samoj reči koja, paradoksalno, nikako nije jasna) ono u čemu, kao definitivno, treba da se vidi govorni znak strukturalizma: pazite ko upotrebljava značebni i označeni, stvarnomu i dijahroniji, i značebni da li je strukturalistička vizija ustanovljena.

Ovo je vredno za intelektualni meta-jezik, koji izričito upotrebljava metodološke koncepte. Ali pošto strukturalizam nije ni škola, ni pokret, nema razloga da ga svodimo a priori, čak i na neki problematičan način, na naučičku misao, i više vredi pokušati da mu se potraži najbliži opis (ako ne definicija) na nekom drugom nivou, nivou koji se razlikuje od refleksivnog jezika. Zaista se može pretpostaviti da postoje pisci, slikari, muzičari i timjim očima izvesno izvođenje strukture (a ne više samo njene predstavljajući značajan ogled, i da je analitičar i stvaralac potrebno smestiti pod zajednički znak onoga što bi se moglo nazvati strukturalizmi čovek, određen, ne svojim idejama ili svojim jezicima, nego svojom imaginacijom ili, još bolje, svojim imaginativnim, to jest, načinom na koji on mentalno vidi strukturu.

Odmah će se, dakle, reći da je, prema svim ovim koricnicima, strukturalizam u suštini jedna aktivnost, to jest, utvrđena uzatopnost izvesnog broja mentalnih operacija: moglo bi se govoriti o strukturalističkoj aktivnosti kao što se govori o nadrealističkoj aktivnosti (nadrealizam je, ustao, izvršio, možda, prvi ogled strukturalne literature, jednog dana će biti potrebno da se na njega vratimo). Ali pre nego što vidimo koje su te operacije, potrebno je reći jednu reč i o njihovoj nameri.

Cilj je čitave ove strukturalističke aktivnosti, neka je ona refleksivna ili poetična, da rekonstituiše jedan „predmet“, tako da u tom rekonstituisanju prikaze pravilnu funkcionalnu („funkciju“) toga predmeta. Struktura je, dakle, u stvari prividnost predmeta, ali prividnost vodeća, koristoljubiva, pošto oponašani predmet iznosi na videlo nešto što je ostajalo nevidljivo ili, ako više volite, nerazumljivo u prirodnom predmetu. Strukturalni čovek uzima stvarnost, nastavlja je, potom je ponovo sastavlja; to je naizgled vrlo malo (zbog čega neki govore da je strukturalističko delanje „beznačajno, nezanimljivo, nekorisno, itd.“). Međutim, sa druge tačke gledišta, to malo jeste presudno: jer između dva predmeta, ili dva vremena strukturalističke aktivnosti, proizvodi se novina, i ta novina nije ništa manje nego opšta razumljivost; prividnost, to je razum pridat predmetu, i to davanje ima antropološku vrednost, u tome što je ono sam čovek, njegova istorija, njegov položaj, njegova sloboda i sam otpor koji priroda suprotstavlja njegovom duhu.

Vidi se, dakle, zašto je potrebno govoriti o strukturalističkoj aktivnosti: kreacija i refleksija nisu ovde originalna „imprestija“ sveta, nego istinska fabrikacija jednog sveta koji liči na prvi, ne da bi ga kopirao nego da bi ga učinio razumljivim. Zato se može reći da je strukturalizam u suštini jedna aktivnost imitacije, i to je ono u čemu ne postoji, pravo govoreći, nikakva razlika između naučnog strukturalizma, s jedne strane, i literature zasebno, umetnosti uopšte, s dru-

STRUKTURALISTIČKA AKTIVNOST

rolan bart

gse strane: oboje potiču iz jedne mimesis, zasnovane ne na analogiji supstanci (kao u umetnosti zvanog realistička), nego na analogiji funkcija (koju Levi-Stros naziva homologijom). Kad Trubeckoj rekonstituiše fonetski predmet u obliku sistema varijacija, kad Žorž Dimezil obrasuje jednu funkcionalnu mitologiju, kad Prop konstruiše jednu narodnu priču proizilžu iz sastavljanja svih slavenskih priča koje je on prethodno raščinio, kad Klod Levi-Stros pronalazi homologije funkcionalne totemskog simbola, G.-G. Greindzer stroga pravila ekonomske misli ili J.-G. Garden zgodne crte preistorijskih bronzanih medalja, kad J.-P. Rišar raščinja mala malnevska poemu na njene odvojene vibracije, oni ne čine ništa različito od onog što čine Mondrijan, Buis ili Bitor kad udešavaju izvestan predmet, koji čemo tačno nazvati kompozicijom, kroz utvrdenu manifestaciju izvesnih celina i izvesnih asocijacija ovih celina. Neka prvi predmet podvrgnut delovanju prividnosti bude dat od strane sveta na jedan već objedinjen način (u slučaju strukturalne analize koja se izvodi na nekom jeziku, nekom konstitutivnom delu ili društvu) ili, opet, razjedinjen (u slučaju strukturalne „kompozicije“), neka taj predmet unapred bude uzet u društvenoj ili imaginarnoj stvarnosti, malo je to značajno: jednu umetnost ne određuje prirodna kopirana predmeta (predrasuda koja je, međutim, uporna u svim realizimima), nego ono što čovek, rekonstituišući ga, u njega dodaje: tehnika je samo biće svakog stvaranja. To znači da strukturalizam postoji na jedan izričit način, prema drugim načinima analize ili kreacije, u meri u kojoj su ciljevi strukturalističke aktivnosti neodvojivo povezani sa jednom određenom tehnikom: predmet se raščinja da bi se funkcije iznele na videlo, i to je, ako se može reći, put koji stvara delo; zato je i potrebno govoriti o aktivnosti, pre nego o strukturalističkom delu.

Strukturalistička aktivnost podrazumeva dve tipične operacije: isecanje i sredivanje. Iseci prvi predmet, onaj koji je predat delovanju prividnosti, to znači u njemu pokretljive delove čiji diferencijalni položaj proizvodi isvestan smisao; odnoličan u sebi nema smisla ali on je, međutim, takav da i najmanja varijacija doneta njegovoj konfiguraciji proizvodi menjanje celine; jedan Mondrijanov kvadrat, jedan Puserov niz, jedan stih iz Bitorovog „Pokretnog tela“, „mitem“ kod Levi-Strosa, fonem kod fonologa, „tema“ kod nekog književnog kritičara, sve te jedinice (ma kakva da im je intima struktura i opseg, veoma različiti prema slučajevima) nemaju značajnu egzistenciju, sem prema svojim gnozičama; onima koje ih odvajaju od drugih aktuelnih jedinica govora (ali ove ovde je problem sredivanja) i, takode, onima koje ih raz-

likuju od drugih moćnih jedinica, sa kojima one sačinjavaju izvesnu klasu (koju lingvisti nazivaju parafrazom); taj pojam o paradigmi je čini se, neophodan, da bi se razumelo šta je to strukturalistička vizija: paradigma je jedna, koliko je moguće ograničena, rezerva predmeta (jedinica), izvan koje se doziva, činom navođenja, predmet ili jedinica koje hoćemo da obogatimo jednim aktuelnim smislom; ono što karakteriše paradigmatičan predmet, to je da je, naspram ostalih predmeta svoje klase, u izvesnom odnosu sličnosti i različitosti; dve jedinice jedne iste paradigme moraju nešto malo da liče jednu zajedničku crtu (dentatnost), i jednu razdvajala imala jasnoću jednog bleška: potrebno je da s i z imaju, u isto vreme, jednu zajedničku crtu (dentatnost), i jednu razlikujuću crtu (prisustvo ili odsustvo zvučnosti), da mi, u francuskom, ne bi smo deljivali isto značenje ribi i ostrvu (poisson i poisson — puason i puazon); potrebno je da Mondrijanovi kvadrati budu, u isto vreme, srodni po svojoj formi kvadrata i različiti po proporciji i boji; potrebno je da američki automobili (u Bitorovom „Pokretnom telu“) be prestanka budu posmatrani na isti način, ali da se, svaki put, ipak razlikuju po marki i po boji; potrebno je da epizode mita o Edipu (u analizi Levi-Strosa) u isto vreme budu identične i različite, kako bi sve ove rasprave i sva ova dela bila razumljiva. Operacija isecanja proizvodi, tako, prvo rasprešeno stanje prividnosti, ali jedinice strukture nikako nisu anarhične: pre nego što će biti razdvojene i obuhvaćene u neprekidnosti kompozicije, svaka je forma sa svojom sopstvenom moćnom rezervom jedan razuman organizam, podvrgnut vrhovnom pokretačkom principu: principu najmanje različitosti.

Pošto su jedinice postavljene, strukturalni čovek mora da im otkrije ili da im učvrsti pravila asocijacije: to je aktivnost sredivanja, koja sledi iza aktivnosti poziva. Sintaksa umetnosti i rasprava je, to se zna, krajnje promenljiva; ali ono što nailazimo u člavom delu strukturalnog plana, to je podvrgavanje pravilnim prilikama, čiji formalizam, nepravilno inkriminisan, znači mnogo manje nego postojanje; jer ono što se odigrava u tom drugom stadijumu delovanja prividnosti, to je neka vrsta bitke protiv slučajnosti; zato prisile povratnosti jedinica imaju jednu, gotovo demijuršku vrednost: to jest, obogaćeno smislom, preko pravilnog povratka jedinica i asocijacija jedinica; lingvisti ova pravila nazivaju kombinacijom formi, i bilo bi od velike koristi sazvati ovu strogu upotrebu jedne previse upotrebljavane reči: forma, rečeno je, to je ono što omogućava dodirivanje jedinica da se nikako ne pojave upravo kao posledica slučaja: umetničko delo, to je ono što čovek otrg-

ne od slučaja. Ovo, možda, omogućava da se shvati, s jedne strane, zašto su dela nazvana ne-figurativna ipak na najvišem stepenu dela, pošto se ljudska misao ne zapisuje u analogiji kopija i modela, nego u pravilnosti spojeva i, s druge strane, zašto se ta ista dela javljaju upravo nepredviđena i, otuda, čak nekorisna za one koji u njima ne otkrivaju nikakvu formu: pred jednom apstraktnom slikom, Hruščov, bez sumnje, nije u pravu, što vidi samo tragove magarećeg repa koji je prošetao preko platna; zna li on, bar na svoj način, da je umetnost izvesna bitka slučaja (jednostavno, on zaboravlja da se svako pravilo uči, nameravali mi da ga primenimo ili da ga odgonetnemo).

Prividnost tako sagradena ne vraća svet onakvog kakvog ga je uzela, i to je ono u čemu je strukturalizam značajan. Najpre, on manifestuje jednu novu kategoriju predmeta, koja nije ni stvarnost, ni racionalno, nego funkcionalno, objedinjujući, kako, čitav jedan naučički kompleks koji je na putu da se razvije oko traganja za obaveštenjem. Zatim, i naročito, on iznosi na punu svetlost, čisto ljudski proces kojim ljudi daju smisao stvarima. Da li je to novo? U izvesnoj meri, da; svakako, svet nije prestajao, za svo vreme, da traži smisao onoga što mu je dato i onoga što on proizvodi; ono što je novo, to je jedna misao (ili jedna „poetika“) koja traži manje da dodeli puna značenja predmetima koje otkriva, nego da sazna kako je značenje moguće, po koju cenu i kakvim postupcima. Na kraju, moglo bi se reći da predmeti strukturalizma nije čovek bogat izvesnim značenjima, nego čovek proizvođač značenja, kao da to nikako nije bio sadržaj značenja, čovečanstva, koji je iscrpljivao semantičke ciljeve, nego sam čin kojim su proizvedeni ta značenja, istorijske promenljivosti i slučajnosti. Homo significans: takav bi bio novi čovek strukturalnog istraživanja.

Po rečima Hegela, stari Grk se čudio prirodnom u prirodi; on je nju bez prestanka osluškivao, ispitivao smisao izvora, plamena, šuma, oluja: ne značuju šta su mu svi ti predmeti svaki posebno govorili, on je započeo u biljnom ili kosmičkom reu, bezmerni dritaj smisla kojim je dao ime jednog boga: Pan. Otada, priroda se izmenila, ona je postala društvena: sve što je čoveku dato već jeste ljudsko, sve do šume ili reke koje prvo prelazno kad putujemo. Ali pred tom društvenom prirodom, koja je sasvim prosto kultura, strukturalni čovek nije drugačiji od starog Grka: on, takode, osluškuje prirodu kulture i, bez prestanka, u njoj zapfaća, manje značenja postojana, doktrajana, „istinita“ nego dritaj jedne ogromne mašine koja je čovečanstvo u toku nemalo novo pristupa jedna jednoj kreaciji smisla bez koje ono više ne bi bilo čovečno. I zato što je ta fabrikacija značenja u njegovim očima značajnija od samih značenja, zato što je ta funkcija proširena u delima, strukturalizam i sam postaje jedna delatnost i odražava u jednoj istoj identičnosti izvođenja dela i samo delo; jedna serijska kompozicija ili jedna analiza Levi-Strosa nisu predmeti, sem utoliko ukoliko su bili sačinjeni; njihovo sadašnje biće jeste njihov prolekti čin: one su pošto su bile sačinjene; umetnik, analitičar, stvaralac stvara stazu smisla, on ne treba da je očrtava: njegova je funkcija, da ponovimo Hegelov primer, jedna manje; i kao i antički prorok, on kaže mesto smisla, ali ga ne imenuje. I zato je literatura, naročito, jedna manjka, ona je u isto vreme razumljiva i pitajuća, govornjiva i ćutljiva, upućena u svet stazom smisla koji sobom pokrepljuje, ali oslobođena slučajnih smislova koje je svet priredilo: ona je odgovor onome koji je upražnjava a, međutim, uvek pitanje prirodi: odgovor koji pita i pitanje koje odgovara.

Kako bi, dakle, strukturalni čovek prihvatio optužbu zbog irealizma koja mu sekatkad upućuje? Zar forme nisu u svetu, nisu li forme odgovorne? Sta je u Brehtu bilo revolucionarno, da li je to zaista bio marksizam? Nije li to pre bila odluka da, u pozorištu, poveže s marksizmom mesto jednog reflektora ili habanje nekog odelo? Strukturalizam ne oduzima svetu istoriju: on nastoji da poveže sa istorijom, ne samo sadržaje (to je hiljadu puta bilo učinjeno), nego i forme, ne samo građu, nego i razumljivost, ne samo ideologiju nego i estetiku. I upravo, pošto je svaka misao o istorijskoj razumljivosti takode i stvarovanje u toj razumljivosti, strukturalni čoveku je, bez sumnje, malo važno da potraje: on zna da je strukturalizam takode izvesna forma sveta koje će se izmeniti zajedno sa svetom; i kao što oseća svoju punovažnost (ali ne svoju istinu) u moći da govori stranske jezike sveta na jedan novi način, isto tako on zna da će biti dovoljno da iz istorije iskrene jedan novi jezik koji ga iskazuje kad na njega dođe red, pa da njegov zidatka bude završen.

Prevell s francuskog: G. Stojković-Badnjarević A. Badnjarević

Molimo čitaoce POLJA da u narednoj godini pređu na naš pretplatni. Iskustvo sa dosadašnjim rasturanjem lista pokazalo je da se pretplatom najsigurnije dobija list.

U prošlom, 98. broju „POLJA“ tehničkom omlačkom pogrešno je oštampana zajednična rečenica u tekstu Rože Kajosa: Stihne i unistajzalne osobine poezije, koja treba da glasi: Verovati u poeziju, zamisljati ponekad da je to — smatrati da postoji, uprkos svemu, nešto zajedničko između Homera i Malarmea. Izvinjavamo se prevodiocima i molimo čitaoce da uvažavaju ispravku.